

Kétnyelvűség: kettős kultúra

A IV. anyanyelvi konferencia után

Utopia vagy lehetőség? Az anyanyelvi mozgalom egy évtizede alatt Tasnády T. Almos Belgiumban élő tanár, a kétnyelvűség jeles kutatója tette fel néhányszor ezt a kérdést a konferenciák idején, s azóta is keresi a választ; meg lehet-e őrizni az anyanyelvet idegen környezetben, vagy csak önátlatás, utópia ez? Hogy látja ma, a IV. anyanyelvi konferencia után?

— Parancsoló szükséglet a kétnyelvűség, amit kikerülnünk nem lehet. Különösen akkor nem, ha megszívleljük történelmi és nyelvtudományi ismereteink tanulságait, miszerint a nyelvi kisebbségek és szórványok elkerülhetetlen sorsa — kevés kivételtől eltekintve — a rövidebb-hosszabb időn belül bekövetkező nyelvváltással, nyelvcserevel együtt járó felszívódás, a teljes beolvadás. Hasonló sors a mi esetünkben nem kevesebbet jelentene, mint a magyarság egyharmadának elvesztését.

— A kétnyelvűség fogalma változott az elmúlt évtized alatt: a kétnyelvűség irodalmi szerzői egészen más szemléletet képviselnek ma, mint az első anyanyelvi konferencián, 1970-ben. Mi a véleménye?

— Ma már a kétnyelvűségben nem csupán valami olykor szükséges, máskor pedig elkerülhetetlen, átmeneti nyelvi állapotot látunk, hanem egy a jövőbe ívelő, folytonossági igénytel bíró, a nemzedékeket is áthidaló kettős nyelvűség lehetőségét. Eppen ezért már elégtelenné találjuk magat a „kétnyelvűség” kifejezést is: árnyaltabban és pontosabban fogalmazzunk: Makkai Ádám a szerves, Kovalovszky Miklós a tökéletes, Nagy Károly a kölcsönös kétnyelvűség elméletét dolgozta ki, magam pedig a teljes kétnyelvűségben látom azt az alapot, amelyre építhetünk. Az elnevezések különbözősége ellenére közös vonás, hogy valamennyien olyan kettős nyelvűsége gondolkodunk, amelyben „egy időben mindkét nyelv a gondolkodás eszköze” (Meijers holland nyelvész szavaival élve), amikor egyidejűleg mindkét nyelvünk azonos értékű önkifejezési eszközünk. S nemcsak az. Hiszen a kettős nyelvűség nem csupán két nyelvnek — a mi esetünkben a magyar anyanyelvnek és a befogadó ország államnyelvének — a lehető legmagasabb szintű elsajátítását, ismeretét, alkalmazását és állandó művelését jelenti, hanem ezzel együtt kettős kultúrát, kettős kapcsolatrendszer ápolását, kettős alkalmazkodást.

— Nem utópia ez? Hisz nemrég még az a nézet uralkodott mindenütt a világon a bevándorlók körében, hogy a kétnyelvűség károsan megerhelő, a gyerekek-nél zavart okozhat a személyiség fejlődésében, és hátrányos lehet az érvényesülésben.

— Szerencsére, ez a tévhit már a múlté. Tudományos felmérések egybehangzóan igazolják mindezt a világon, hogy a kétnyelvűségnek semmiféle káros következménye nincs, ellenkezőleg: az anyanyelv fejlesztése, magas szintre emelése a legjobb alap a befogadó ország nyelvének mielőbbi elsajátítására, tudatos használatára. Gazdagítóbb, embergyarapítóbb a kétnyelvűség, a kettős kultúra, a világba jobban belelátó embert eredményez. Aki két nyelven beszél, sokkal tudatosabban alkalmazza mindkét nyelvét. Nem egy esetben tapasztaltam Belgiumban, az ott élők afőlötti csodálkozását, hogy az oda származottak mennyivel gazdagabb szókinccsel élnek, mint az „öslakók”: — Hogy lehetséges, hogy mi is ismerjük ezeket a kifejezéseket, de alig használjuk, ti pedig olyan színesen, árnyaltan tudtok beszélni? — kérdezték nemegyszer. Ez azért van, mert ha az ember nem talál rá egy kifejezésre, gondolatban átvált az anyanyelvre, és onnan kölcsönöz szavakat. S hogy mennyire utópia? Az sok

mindentől függ: a családi összetételtől, a magyar pótközegtől és a magyarországi kapcsolatoktól, valamint külső tényezőktől; a befogadó ország toleranciájától (mennyiben fogadja el az ott élő kisebbség nemzeti-anyanyelvi művelődéséhez szükséges lehetőségek gyakorlását). Az eszményi példa Svédország. Talán a svéd kormány volt az első, amely a hatvanas évek nagymértékű bevándorlását követően, hatóságilag rendelte el az anyanyelvi oktatást az egész országban; felismerve ennek alapvető fontosságát a korábbi beolvadási irányzatokkal szemben. S az anyanyelvi oktatás a svéd tanterv szerint nem szorítkozhat csupán az írás-olvasás megtanítására, a beszédkézség fejlesztésére, szókinccsbővítésre. Magában kell foglalnia az anyaország kultúrájának, hagyományainak ismertetését, s az annak megőrzésére való törekvést is. A cél: olyan egyéneket nevelni, akik két nyelvet, két kultúrát ismernek, s ezáltal gazdagítják a befogadó ország kultúráját is. Csak egymás ismerete segít hozzá egymás megértéséhez, megbecsüléséhez s a különböző anyanyelvűek együttműködéséhez. A szülőföld és a külföldi magyarság 1970 óta kialakult kölcsönös kapcsolat és együttműködés észrevehetően rányomja bélyegét diaszpóránk életére, nyelvi és etnikai megmaradásának esélyeire.

— Az anyanyelvi mozgalom egy évtizedes jubileumán milyen tehát a mérleg, mit jelent a mozgalom a nyugati világban szét-szórta élőinek?

— Szinte remélni sem mert nagy erjedést idézett elő: felrázta, mozgósította a külföldi magyarság széles rétegeit, a diaszpóra szükségleteihez igazodó tankönyvekkel és egyéb módszertani segédeszközökkel megkezdte a külföldi magyartanítás korszerűsítését és eleddig hiányzó egységesítését. S hadd idézzek itt Falu Tamás Londoni emlék című verséből: „A Hyde Parkban sétáltunk, / Dús lombú fák alatt... / A fűbe heveredtünk, és fölötünk a fán / Magyarul kezdett szólni egy angol csalogány.”

A veszélyeztetett egyharmadnak, a nemzeti kisebbségekben és szétszórtságban, hazánk területén kívül élő, mintegy négy és fél, ötmillió magyarnak a nyelvcserevel együttjáró fokozatos megszűnés és a kétnyelvűséget folyamatosító megmaradás között kell választania. Az anyanyelvi mozgalom elhivatottjai továbbra is azon munkálkodnak, hogy a földkerekség minden táján — ahol magyarok élnek — megszólalhasson nyelvünkön is a csalogány.

O. E.

Simai Mihály

A fa átváltozása

bordáim szárnyasodnak
szárnyaim tollúsodnak
jai hamar ázt a fejszét
gyökérző lábaimnak

mert ha maradnék kötve
itt görbednék örökre
itt roskadnék morogván
válna ágam horogzá

A női szépség titka a következő. Először: egy szerelmes férfi. Másodszor: a szerelmes férfi fizetése.

— Meghívják az embert vacsorára. Ruha, fodrász, smink, taxi. A tizenhat főre terített asztalnál külön kis táblácskán a nevek. Már ettől majd frászt kapni! S ráadásul az étkezés kellős közepén kiesik a kezünkől a villa, bukfenczezik egyet a térdünkre simuló különleges szöveten, s az asztal alá pottyan. Mégsem tehetjük meg, hogy letérdelünk, s az asztal alatt csúszunk-mászunk utána. Ehelyett visszamosolygunk az asztal túoldalán nézegető férfira, s megengedjük neki, hogy hevesen udvarolni kezdjen. Amikor már se lát, se hall a lelkesedéstől, egy óvatlan pillanatban elemeljük a villáját, s végre nekilátunk a habostortának.

— „Minden férfi egyforma!” — szokták mondogatni a nők. Csak az a kérdés ezek után, hogy hol teremnek „azok a csodálatos férfiak”, akikről

A fele (se) tréfa

szintén szoktak efteni egy-két szót.

*

— Szemlélet: ha valami nem eladó, annak nincs ára, de ha így van, akkor értéke sincs. Tehát értéktelen.

A rövidség édestestvére a tehetségnek. De nem az egyetlen...

— Az éhezés gyógyhatásáról mégiscsak helyesebb ebéd után elmélkedni.

— Minél előbb hangzik el egy közhely, annál frissebbnek hat.

— Tudna egyáltalán Sziszifuszról a világ, ha sikerült volna a hegytetőre felgurítania azt a bizonyos követ?

*

— Egyes eladók még a jó szót is pult alá rejtik.

— Kedves nászutasok, ne túl hangosan kovácsoliátok családi boldogságokat...

— Elázhat vajon az ember, ha csak száraz Martinit iszik?

— Ha nem követsz el hibát, hogyan gondold, hogy ki tudsz mászni belőle?

— Érdemes mondani valamiről valamit, amikor ugyanarról és ugyanakkor hallgatni is lehet?

— Érdekes, hogy egyeseknek — ahhoz, hogy megértsék őket — csak meg kell szólalniuk. Másoknak pedig csak elhallgatniuk...

— A bolha nagy érték, ne tékozzoljátok el! Elefántot lehet csinálni belőle.

— Lányok, ne bolondítsatok magatokba addig lírikust, amíg nem tudjátok, hogy tehetséges-e.

Összeváltotta

és oroszból fordította:

KONCZEK JÓZSEF

Emlékezés, tanulságokkal

I gazi tragédia kezdődött 1939 szeptember elsején, különösen az európai népek számára: a hitlerista hadihajók nehéz, ágyúit tüzet nyitottak a Gdansk északi szegélyén húzóó keskeny félsziget, a Westerplatte lengyel helyőrségre. Ez az ágyútűz jelezte a második világháború kezdetét. Mire a háború végig perzselte Európát, s tüze az atombombák robbanásával kilobbant Japánban, több, mint 50 millió halottat számláltak össze a harmezőkön, a hátszágokban. Ez volt az emberiség legpusztítóbb, legnagyobb áldozatot követelő háborúja.

De vajon ez volt-e az utolsó? — tették fel a kérdést már a háború után közvetlenül, s teszik fel — sajnos, nagyon jogosan — ma is.

Jóformán még eltemetni sem érkeztek a második világháború halottjait, mikor az Egyesült Államok militarista köréi már nem az óriási áldozatok árán kivívott békére, hanem világhatalmi tervek megvalósítására gondoltak. Ennek következtében az emberi haladást, az országok és a népek békés kapcsolatait zavaró hidegháborús évek következtek. A békeszerető emberiségnek és kormányoknak óriási erőfeszítés árán sikerült csak a 60-as és a 70-es évek fordulóján palackba zárni a hidegháború szellemét. Ez a küzdelem történelmi jelentőségű áttörést eredményezett az enyhülési politika felé.

A jelenre is érvényes tanulság, hogy a nagy fordulat az enyhülés irányában a népek összefogásával sürgetett két- és többoldalú

tárgyalások eredményeként jött létre. A Szovjetunió és a többi szocialista ország kezdeményezése nyomán elsősorban Nyugat-Európával kialakult az államközi kapcsolatok új elve. E politika tényerésének hatására az Egyesült Államok is változtatott kapcsolatolain a Szovjetunióval és az európai szocialista országokkal. Ez az út vezetett el a helsinki konferencia zárókönyvéhez, amelyben az aláíró országok — köztük az Egyesült Államok is — ünnepélyesen megfogadták: erőfeszítéseket fognak tenni, hogy az enyhülés állandó, átfogó és egyetemes méretű folyamattá váljon. A zárókönyv reményt és lehetőséget adott arra, hogy katonai enyhüléssel támasszák alá a politikai enyhülést, s hogy megszilárduljon a bizalom légköre Európában.

A helsinki zárókönyv aláírása után azonban rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos amerikai politikai körök, s a mögöttük álló, a fegyverkezésben érdekelt monopóliumok nem nyugszanak bele a béke megszilárdítására tett erőfeszítések sikereibe. A hetvenes évek második felére már éles harc alakult ki az új és a régi politika hívei között. Egy ideig az enyhülés még együtt erősödött a fegyverkezési hajszával, de 1978-ban a NATO már a század végéig tartó, nagyszabású fegyverkezési programot hirdetett meg. Ekkor Európa népeinek tiltakozása még vereséget mért Carter elnök tervére, amely a neutronfegyver gyártását célozta, de 1979-ben Washington újabb lendületet adott a fegyverkezésnek: nyomására a NATO úgy döntött, hogy amerikai közepeshatótávolságú rakétákat és szárnycsák rakétákat telepít Nyugat-Európába. Ennek már szinte logikus következménye, hogy Carter 1980-ban elhalasztotta a SALT-II szerződés ratifikálását, s olyan doktrínával állt elő, amely meghirdette az Egyesült Államok katonai jelenlétét a világ minden térségében, és aláírt egy utasítást, amely megszabja az atomháború folytatásának „rendjét” a Szovjetunió ellen. A Reagan-kormányzat még drasztikusabb lépéseket tett a hidegháború és a fegyverkezés felé. Ennek legfrissebb jele az amerikai elnök döntése a neutronfegyverek tömeges gyártásának elkezdéséről. Ez példátlan cinikus kihívás az emberiség, de különösen Európa népei ellen hiszen az amerikai vezetés Európában szeretné megvívni az

által korlátozottra tervezett és remélt atomháborút.

Érthető, hogy Európa népei tiltakozó mozgalmat kezdtek az amerikai rakétatelepítési program és a neutronfegyvergyártás ellen. A szocialista országok ismételt kezdeményezései nyomán napjainkban megelevenednek a NATO-tagországok vezetői által felelőre kárhözottatott javaslatok az észak- és dél-európai atommentes övezet létesítéséről, a neutronfegyverek gyártásának, felhasználásának és felhasználásának betiltásáról. A fegyverkezés, megfékezésére, a katonai és politikai enyhülés erősítésére, az országok és a népek közötti jó kapcsolatok, a bizalom javítására irányuló szovjet javaslatok ismét sürgető tárgyalási témákká váltak.

Az erősödő tiltakozó mozgalom hatására az amerikai vezetők is elkezdtek hangoztatni, hogy az Egyesült Államok is érdekelt a tárgyalásokban. De, hogy milyen megbeszélésekre készülnek, azt világosan jelzi: a jövődő tárgyalások amerikai résztvevőit a legszélsőségesebb fegyverkezéspárti személyekből válogatják össze. Nem titkolják azt sem, hogy olyan fegyverkorlátozási intézkedéseket akarnak a Szovjetunióra kényszeríteni, amelyek biztosíthatnák az amerikai katonai fölényt.

Ez azonban hibás számítás. A szovjet vezetők számtalanszor leszögezték: semmiféle diktátumot nem fogadnak el, s csakis az egyenlőség, az egyenlő biztonság alapján hajlandók tárgyalni. Ahhoz, hogy a világ, és különösen Európa ne félelemmel, hanem nyugodtan, bizalommal nézhessen a jövőbe, a jelenlegi szinten kell befagyasztni a fegyverkezést. És azután tárgyalások sorozatán át el lehetne jutni olyan helyzethez, amelyben nem kell retetni egy új, minden eddiginél pusztítóbb háborútól.

Európa népei a második világháború után: „Soha többé háborút!” jelszóval megfogadták, hogy megakadályozzák az újabb világhégest. Lényegében ez az értelem a helsinki ígéretnek is. A háborús emlékekből, a hidegháborúból és az amerikai kormányzat jelenlegi politikájából leszürt tanulságok egyaránt arra intenek, hogy sürgősen tárgyalásokat kell kezdeni, elsősorban a Szovjetunió és az Egyesült Államok között — mint Kalevi Sorsa, finn politikai vezető mondta — a „megsemmisülés veszélyének enyhüléséről”, a megromlott nemzetközi politikai légkör javításáról. Európa és a világ békéjének tartós megőrzéséről.

KOVÁCS ISTVÁN